

Ἡ ἀρχαία Δημητριάδα

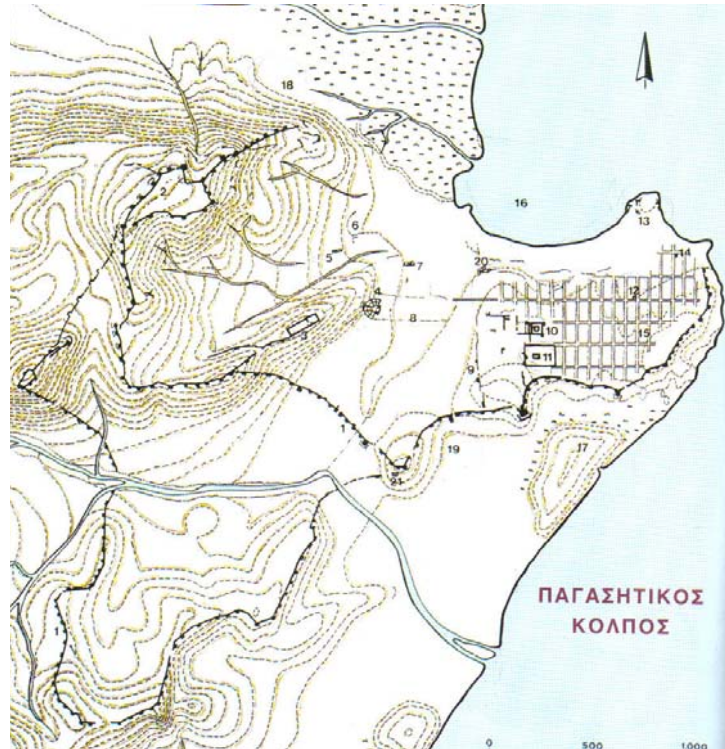
Ἡ ἀρχαία Δημητριάδα (Εἰκ. 1), πόλις τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας, βρίσκεται σὲ ἀπόσταση ἑνὸς περίπου χιλιομέτρου ἀπὸ τὴν σημερινή πόλις τοῦ Βόλου, δίπλα στὸν Παγασητικὸ κόλπο.

Κοντὰ στὰ νότια ὄρια τῆς Θεσσαλίας, ἡ πόλις - ὄχυρὸν διαδραμάτισε σημαντικὸ ρόλο στὸν ἔλεγχο τῶν θαλασσίων ὁδῶν καὶ τῶν χερσαίων διόδων ἀπὸ τὴ Θεσσαλία πρὸς τὴν Κεντρικὴ Ἑλλάδα καὶ τὸ ἀντίστροφο. Πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Δημήτριον Πολιορκητὴ (294-287 π.Χ.), ὁ ὁποῖος τὴν ἴδρυσεν τὸ 294-3 π.Χ. μὲ συνοικισμό γειτονικῶν οἰκισμῶν. Ὡς πυρῆνας τῆς νέας πόλης ἐπιλέχθηκε ἡ κλασικὴ πόλις ποὺ ὑπῆρχε στὴν περιοχὴ, οἱ Παγασές. Ἡ στρατιωτικὴ τῆς ἀποστολὴ δὲν ἐμπόδισε τὴ Δημητριάδα νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ σπουδαῖο ἐμπορικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς. Στὰ δύο τῆς λιμάνια, τὸ βόρειο στὴ σημερινὴ ἐλώδη περιοχὴ τῆς Μπουρμπουλήθρας καὶ τὸ νότιο στὴ σημερινὴ θέση τῶν Ἀλυκῶν, βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος ἀνάπτυξης κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς της ἢ ἐμπορικὴ δραστηριότητα ὁλόκληρης σχεδὸν τῆς Θεσσαλίας.

Ὁ Δημήτριος ὄχυρῶσε τὴ Δημητριάδα μὲ ἰσχυρὸ τείχος, χτισμένον κατὰ τὸ ἰσοδομικὸ σύστημα μὲ λίθους στὸ κατώτερο τμήμα του καὶ μὲ πλίνθους στὴν ἀνωδομή του. Τὸ τείχος εἶχε μῆκος 11 χιλμ., ἐνισχυμένον κατὰ διαστήματα μὲ τετράγωνους πύργους καὶ περιέκλειε μίαν ἔκταση 4.400 στρεμμάτων. Ἡ ἀκρόπολις τῆς πόλης χτίστηκε σὲ ὑψώματα στὰ βορειοδυτικὰ καὶ περικλείστηκε μὲ τὸ δικό της τείχος ἢ πόλις κατέλαβε τοὺς χαμηλοὺς λόφους κοντὰ στὴ θάλασσα. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντιγόνου Γονατὰ (276-239 π.Χ.) ὁργανώθηκε πολεοδομικὰ σύμφωνα μὲ τὸ ἱπποδάμειο σύστημα, μὲ οἰκοδομικὰ τετράγωνα διαστάσεων 51 × 101μ. καὶ δρόμους πλάτους 3,5-4μ. Ἐπιπλέον, χωρίστηκε μὲ διατείχισμα σὲ δύο τομεῖς, τὸν ἀνατολικὸ καὶ τὸ δυτικὸ.

Ἀπὸ τὸ ἔτος 217 π.Χ., ὅταν ὁ Φίλιππος ὁ Ε΄ τῆς Μακεδονίας (238-179 π.Χ.) κατέστρεψε τὶς Φθιώτιδες Θῆβες, ἐμπορικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς (σημερινὴ Νέα Ἀγχίαλος), μέχρι τὸ 168 π.Χ., ὅποτε καταλύθηκε τὸ Μακεδονικὸ βασίλειον ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, ἡ Δημητριάδα γνωρίζει τὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ της. Ἦδη ἀπὸ τὸ 194 π.Χ. ἡ Δημητριάδα μὲ ἀπόφαση τῶν Ῥωμαίων εἶχε ὀριστεῖ ὡς πρωτεύουσα τοῦ Κοινοῦ τῶν Μαγνήτων. Τὸ 168 π.Χ., μετὰ τὴν μάχη τῆς Πύδνας καὶ τὴν κατάλυση τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου, τὸ Κοινὸ τῶν Μαγνήτων κέρδισε ἀπὸ τὴ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητον τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ ἡ Δημητριάδα συνέχισε νὰ εἶναι ἡ πρωτεύουσά του, ὑποχρεώθηκε ὅμως νὰ γκρεμίσει μέρος τῶν τειχῶν της.

Τὸν 1^ο αἰ. π.Χ. ἡ ἀκμὴ τῆς Δημητριάδας φθίνει σημαντικὰ, χάνει σταδιακὰ τὴν πολιτικὴ της δύναμη καὶ ἀρχίζει νὰ συρρικνώνεται ἐδαφικὰ. Πλέον κατοικεῖται μόνον τὸ βόρειο μισὸ τῆς παλιᾶς πόλης. Κατὰ τὸ δεῦτερον ἔτος τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου (88-86 π.Χ.) οἱ κάτοικοι τῆς πόλης χρειάστηκαν νὰ ἐπισκευάσουν βιαστικὰ τὰ κατεστραμμένα τμήματα τοῦ νότιου τείχους, ὅταν ὁ στόλος τοῦ βασιλεῖα Μιθριδάτη μὲ ἀρχηγὸ τὸν Μητροφάνη ἀπειλήσεν

Εἰκ. 1 Τοπογραφικὸ διάγραμμα τῆς πόλης τῆς Δημητριάδας

τήν πόλη. Στην προσπάθεια αυτή δεν δίστασαν να χρησιμοποιήσουν ως οικοδομικό υλικό τις επίτιμβιες στήλες του νότιου νεκροταφείου. Η Δημητριάδα συνέχισε κατά την αυτοκρατορική περίοδο να είναι πρωτεύουσα του Κοινού των Μαγνητών, μέχρι τα τέλη του 3^{ου} αι. μ.Χ., χωρίς όμως τη δόξα του παρελθόντος. Έγκαταλείφθηκε οριστικά τον 6^ο αι. μ.Χ.

Οι ανασκαφικές εργασίες στην αρχαία Δημητριάδα ξεκίνησαν στο τέλος του 19ου αιώνα και συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ο Α. Άρβανιτόπουλος ανέσκαψε σε μεγάλη έκταση το τείχος και τους πύργους του, καθώς και τα νεκροταφεία, τα ιερά και μέρος του ανακτόρου και του θεάτρου. Άνασκαφές πραγματοποιήθηκαν ακόμη την περίοδο 1956-1961 από τον Δ. Θεοχάρη στο θέατρο και στο ανάκτορο και την περίοδο 1967-1981 από Γερμανούς αρχαιολόγους με επικεφαλής τον V. Milošic. Από το 1981, τέλος, διενεργούνται συστηματικές και σωστικές ανασκαφές από την ΙΓ' Έφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Εικ. 2 Το ανάκτορο της Δημητριάδας (αεροφωτογραφία)

Σήμερα, η εθνική οδός Βόλου - Αθηνών διασχίζει την αρχαία πόλη, διερχόμενη μεταξύ του θεάτρου και των υπολειμμάτων του ρωμαϊκού υδραγωγείου. Στο κέντρο του ανατολικού τομέα της πόλης και πάνω σε χαμηλό ύψωμα, σώζονται τα λείψανα του ανακτορικού συγκροτήματος (Εικ. 2), που έχουν χτιστεί σε άνητρα. Το ψηλότερο, ανατολικό τμήμα του ανακτόρου, καταλαμβάνει ένα κτίριο με πύργους στις τέσσερις γωνίες του, το λεγόμενο τετραπύργιο. Χρονολογείται στο πρώτο τέταρτο του 2^{ου} αι. π.Χ., αλλά είναι χτισμένο πάνω σε προγενέστερο συγκρότημα του 3^{ου} αι. π.Χ. Περιλαμβάνει ένα τετράγωνο σχεδόν περιστύλιο ροδιακού τύπου, διώροφο τουλάχιστον στην ανατολική και νότια πλευρά. Γύρω από το περιστύλιο διατάσσονται αίθουσες για κλίνες και χώροι διαμονής. Στο δυτικό τμήμα του συγκροτήματος ή ανασκαφή έφερε στο φως τα υπόλοιπα κτίρια του ανακτόρου, καθώς και έναν επιμήκη στεγασμένο διάδρομο (ξυστός) για την άθληση των ενοίκων του ανακτόρου. Το ανάκτορο φαίνεται ότι έχασε την αρχική του χρήση μετά τη μάχη της Πύδνας (168 π.Χ.). Συνέχισε όμως να χρησιμοποιείται, όπως δείχνουν τα εργαστήρια αγγειοπλαστικής και χαλκοπλαστικής που εγκαταστάθηκαν γύρω από την περιστύλη αυλή. Οριστικά εγκαταλείφθηκε γύρω στο 120 π.Χ.

Νότια του ανακτόρου, διαμορφωμένη σε πλάτωμα του εδάφους και συνδεδεμένη με δρόμο με το ανάκτορο βρίσκεται η Ίερη Άγορά, όπως αναφέρεται σε επιγραφές της πόλης. Είναι ένταγμένη στον πολεοδομικό ιστό της πόλης και τουλάχιστον στη δυτική της πλευρά έκλεινε με στοά. Στο κέντρο της έντοπίστηκε ο μικρός ιωνικός περίπτερος ναός της Ίωλκίας Άρτεμης, διαστάσεων 15 x 9 περίπου μ.

Εικ. 3 Το θέατρο της Δημητριάδας (αεροφωτογραφία)

Στον δυτικό τομέα της πόλης δεσπόζει το αρχαίο θέατρο της Δημητριάδας (Εικ. 3), δίπλα στην εθνική οδό Βόλου - Αθηνών. Κατασκευάστηκε στο 1^ο μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. και στην πρώτη του μορφή (με σκηνή, προσκήνιο, κοίλο ακτίνας περίπου 40μ. και ορχήστρα διαμέτρου περίπου 24μ.), χωρούσε έξι χιλιάδες περίπου θεατές. Τα έδωλια του είναι κατασκευασμένα από πωρόλιθο (σήμερα σώζονται 23 σειρές έδωλιων), εκτός από την πρώτη τους σειρά, για την οποία χρησιμοποιήθηκε γκριζό μάρμαρο. Το θέατρο άλλαξε μορφή συνολικά τέσσερις φορές (κυρίως όσον αφορά τη διαμόρφωση της σκηνής), έως την οριστική εγκατάλειψή του στο δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. μ.Χ.

Άμέσως ανατολικότερα του θεάτρου, σώζονται οί από το ύδραγωγείο (Εικ. 4), το τεράστιο αυτό τεχνικό έργο, που κατασκευάστηκε για την ύδροδότηση της πόλης, πιθανότατα στις αρχές του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. Πάνω στους πεσσούς στηρίζονταν ή κτιστή αΰλακα που μετέφερε το νερό από το Πήλιο στη Δημητριάδα. Από τους πεσσούς του ύδραγωγείου πήρε το όνομά της και ή περιοχή («δόντια»).

Δυτικότερα του αρχαίου θεάτρου, πάνω στο βραχώδη λόφο, βρίσκεται το Ήρωο. Αποτελείται από έναν ορθογώνιο περιβόλο και ένα κεντρικό κτίσμα, που ήταν επενδεδυμένο με μαρμαρίνη διακόσμηση ίωνικού ρυθμού. Πιθανολογείται, ότι πρόκειται για ταφικό μνημείο – μανσωλείο, που έμεινε ατελείωτο και προοριζόταν για τη λατρεία του ήρωα κτίστη της πόλης, τον θεοποιημένο Δημήτριο.

Εικ. 4 Το ύδραγωγείο της Δημητριάδας

Πολλά είναι τα στοιχεία που έχουν προκύψει από τις ανασκαφές για τις λατρείες της πόλης. Στην αρχαία Δημητριάδα διαδεδομένη ήταν ή λατρεία της Αρτέμιδος Ίωλκίας, της οποίας ο ίωνικός περιίτερος ναός δέσποζε στο κέντρο της Ίερης Αγοράς· ακόμη, του Διός Ακραίου που ονομάστηκε έτσι γιατί το σημαντικότερο ιερό του βρισκόταν στην κορυφή του Πηλίου και του Απόλλωνος Κοροπαίου, σημαντικός ναός του οποίου βρισκόταν στην Κοροπή (βορειοανατολικά παράλια του Παγασητικού κόλπου). Μαζί με την παραπάνω κύρια τριάδα, στη Δημητριάδα λατρευόταν ή παλιά θεά των Θεσσαλών, ή Έν(ν)οδία, θεά της ζωής και της ευημερίας των ανθρώπων. Έπιπλέον, στο νότιο νεκροταφείο της πόλης έντοπίστηκε ιερό της Αφροδίτης με το προσωνύμιο Πασικράτα. Ήταν ή θεά των νεκρών της πόλης. Δεν λείπει, τέλος, και ή λατρεία ανατολικών θεοτήτων· μαρτυρείται ότι στη Δημητριάδα υπήρχε Σαραπειό, όπου λατρευόταν ο Σάραπης, ή Ίσις και ο Άνουβις, ενώ στο βορειοανατολικό τμήμα της πόλης αποκαλύφθηκε ένα έλληνοιστικό κτίριο με περίστυλη αΰλη, που χαρακτηρίζεται ως «Μητροῶ», ιερό δηλαδή της Μητέρας των Θεῶν, Κυβέλης.

Κλείνοντας τη σύντομη αυτή αναφορά στην αρχαία Δημητριάδα, δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε στις γραπτές επιτύμβιες στήλες της. Πρόκειται για αετωματικές επιτύμβιες στήλες με γραπτές παραστάσεις, που ζωγραφίστηκαν με την έγκαυστική μέθοδο, ή οποία απαιτεί τη χρήση κεριού ως συνδετικού υλικού. Σε έπισκευή του τείχους κατά τον Μιθριδατικό πόλεμο (88-86 π.Χ.) οί στήλες χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό, με αποτέλεσμα να βρεθούν έντοιχισμένες στο νότιο τείχος της πόλης και καλυμμένες με ώμα πλιθιά, γεγονός που οδήγησε στη διάσωση των παραστάσεών τους. Απεικονίζουν κυρίως στιγμές από τη ζωή του νεκρού και τον αποχαιρετισμό του. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τα έπιγράμματα των στηλών οί νεκροί αναγνωρίζονται στην πλειονότητά τους ως ξένοι, με τόπο καταγωγής πόλεις της Μακεδονίας, την Κρήτη, τη Θράκη, την Ίλλυρία, τη Βοιωτία, τη Σάμο, την Κύπρο, τη Φοινίκη κ.α. Η έμπορική ανάπτυξη της Δημητριάδας ήταν τέτοια, ώστε να δικαιολογείται ή μαζική είσορη ξένων πολιτών από τις περισσότερες περιοχές της ανατολικής Μεσογείου. Τις γραπτές στήλες της Δημητριάδας μπορεί κανείς να θαυμάσει σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Βόλου και να γνωρίσει από κοντά μία από τις εκφάνσεις της χαμένης αρχαίας έλληνικής ζωγραφικής.

*Άπόστολος Γαρυφαλλόπουλος,
Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Κλασικής Αρχαιολογίας*

Βιβλιογραφία

1. Άρβανιτόπουλος Α.Σ., Γραπταὶ Στήλαι Δημητριάδος- Παγασῶν, 1928.
2. Μπάτζιου- Εὐσταθίου Α. Δημητριάς (ΤΑΠ), 2001.
3. Παπαχατζῆς Ν., Τὸ μακεδονικὸ ἀνάκτορο τῆς Δημητριάδας, *Θεσσαλικά Α*(1958), 16-26.
4. Χρυσοστόμου Π., Ἡ θεσσαλικὴ θεὰ Ἐν(ν)οδία ἢ Φεραία θεά, 1998.
5. Marzloff P., Der Palast von Demetrias, στο «Basileia. Die Paläste der hellenistischen Könige» (Επιμ. Hoepfner W. - Brands G.), 1996,148-163.
6. Marzloff P., Böser W., Demetrias III, 1980.